

BIBLIOTEKE I CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA

LIBRARIES AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

NATAŠA PETROVIĆ¹, ALEKSANDRA KRUČIČAN², JELENA ANDREJA RADAKOVIĆ³

¹ Univerzitet u Beogradu – Fakultet organizacionih nauka, petrovicn@fon.bg.ac.rs

² Narodni muzej u Beogradu - Biblioteka, a.krucican@narodnimuzej.rs

³ Univerzitet u Beogradu – Fakultet organizacionih nauka, jelena.radakovic@fon.bg.ac.rs

Rezime: U radu se naglašava direktna veza biblioteka u sprovođenju održivog razvoja i njihova ključna uloga u ostvarenju svih 17 ciljeva održivog razvoja. Autori naglašavaju svaki od pojedinačnih ciljeva održivog razvoja i mesto, ulogu i moguće doprinose koje biblioteke i zaposleni u njima imaju prilikom njihovog ostvarenja. U analizi uloge biblioteka u ostvarenju pojedinačnih ciljeva održivog razvoja naglašava se da uloga biblioteka nije samo u obrazovanju za održivi razvoj. Ovo iz razloga što biblioteke nisu samo biblioteke već ključne institucije i akteri u: pružanju pristupa informacijama od značaja za ciljeve održivog razvoja, čuvanju svetskog i lokalnog kulturnog nasleđa, obezbeđivanju univerzalne i informatičke pismenosti, uz pristup informaciono-komunikacionim tehnologijama.

Ključne reči: Biblioteke, Održivi razvoj, Ciljevi održivog razvoja.

Abstract: This paper highlights the direct link between libraries in the implementation of sustainable development and their key role in the achievement of the 17 goals of sustainable development. The authors emphasize each of the specific objectives of sustainable development and the role and possible contributions that libraries and their employees have in their realization. In the analysis of the role of libraries in achieving the specific objectives of sustainable development, it is pointed out that the role of libraries does not lie only in education for sustainable development. This is because libraries are not only libraries but key institutions and actors in providing access to information relevant to the objectives of sustainable development, preservation of global and local cultural heritage, while ensuring universal and informatics literacy, with access to information and communication technologies. .

Keywords: Libraries, Sustainable development, Sustainable development goals.

1. UVOD

Uticaji ljudskih delatnosti doveli su do evidentnih poremećaja prirodne ravnoteže izazivajući rastuće negativne uticaje na globalni ekosistem planete Zemlje. Ovi uticaji se ne odnose samo na iscrpljivanje prirodnih resursa, degradaciju i zagađenje životne sredine, već i na istrebljenje i dalji nastavak ugrožavanja opstanka mnogobrojnih biljnih i životinjskih vrsta, kao i na globalne promene temperature, klime i obrazaca vremena (UNESCO - Division of Science, Technical and Environmental Education, 1986). Imajući ovo u vidu, na konferenciji Ujedinjenih nacija u Stokholmu o čovekovoj životnoj sredini (*United Nations Stockholm Conference on the "Human Environment"*) 1972. godine preporučeno je u Deklaraciji Ujedinjenih nacija o čovekovoj životnoj sredini (*Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*) da sve nacije moraju da uključe u svoje aktivnosti ne samo zaštitu životne sredine, već i neophodnu promociju adekvatnog obrazovanja koje je usklađeno sa principima održivosti, a ima za cilj proširenje znanja za odgovorno ponašanje pojedinaca, organizacija i zajednica prema Planeti (Maletić, Borojević, Petrović, Maletić, & Senegačnik, 2017).

Značaj obrazovanja za održivi razvoj implicira i značaj biblioteka u implementaciji, sprovođenju i postizanju ciljeva održivog razvoja imajući u vidu da: „Kao ulazi ka znanju i kulturi, biblioteke imaju ključnu ulogu u društvu. Resursi i usluge koje one nude stvaraju mogućnosti za učenje, obezbeđivanje neophodne literature i edukacije, te pružanja pomoći u procesu kreiranja novih ideja i perspektiva koje imaju centralnu ulogu u kreativnom i inovativnom društvu. One takođe pomažu u obezbeđivanju autentičnih zabeleški znanja stvorenih i akumuliranih od strane prošlih generacija. U svetu bez biblioteka, bilo bi teško unapređivanje ljudskih istraživanja i znanja, kao i očuvanje svetskog kumulativnog znanja i baštine za buduće generacije.” (White, 2012) Ovakvo definisanje biblioteka se može direktno dovesti u vezu sa definicijom održivog razvoja

koja je u najčešćoj upotrebi, a koju je dao Lester Brown – osnivač *Worldwatch* instituta (The Worldwatch Institute) (Borojević *et al.*, 2017). Ova definicija je citirana u izveštaju „Naša zajednička budućnost” (“*Our Common Future*”) i glasi: „Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjih generacija bez narušavanja sposobnosti budućih generacija da takođe zadovolje svoje potrebe” (WCED, 1987).

Dalje, uloga biblioteka se ne ogleda samo u obrazovanju za održivi razvoj (Cilj 4 - Obezbeđivanje inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja i promocija celoživotnog učenja) s obzirom na to da biblioteke i bibliotekari koji su i preduzetnici, lideri, moderatori i zastupnici održivosti (Jankowska, Smith, & Buehler, 2014) omogućavaju širok dijapazon proizvoda i usluga koji promovišu ostvarenje svakog od 17 ciljeva održivog razvoja (IFLA, 2018a). Preciznije, biblioteke predstavljaju ključne institucije za dostizanje svih ciljeva održivog razvoja imajući u vidu da pružaju: neophodan pristup informacijama, čuvaju kulturno nasleđe, obezbeđuju univerzalnu pismenost i pristup informacijama i informaciono-komunikacionim tehnologijama (IFLA, 2018b).

2. ODRŽIVI RAZVOJ

Pojam održivog razvoja prvi put je pomenut 1982. godine na Konferenciji u Najrobiju. Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 1983. godine donela Rezoluciju o preduzimanju inicijative za formiranje Svetske komisije za životnu sredinu i razvoj (*World Commission on Environment and Development*). Ova Komisija je 1987. godine izdala izveštaj „Naša zajednička budućnost” koji je ukazivao na posledice nekontrolisanog demografskog i ekonomskog rasta, te stoga i na potrebe definisanja koncepta održivog razvoja (WCED, 1987). Pojam održivi razvoj ustanovljen je 1989. godine, a proklamovan Bergenskom deklaracijom 1990. godine na Ministarskoj konferenciji koja je održana u Bergenu u organizaciji vlade Norveške i u saradnji sa Ekonomskom komisijom Ujedinjenih nacija za Evropu. Koncept održivog razvoja usvojila je Evropska unija 1990. godine, a Ujedinjene nacije 1992. godine. Usvajanju ovog koncepta na globalnom nivou doprinelo je saznanje da je došlo do velikih promena i zagađenja životne sredine koji prete opstanku naše civilizacije.

Neka od objašnjenja pojma održivog razvoja su (Barrow, 2006):

- Održivi razvoj zadovoljava potrebe sadašnjosti i ne dovodi u pitanje sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.
- Ako se razvoj definiše kao povećanje blagostanja (životnog standarda) onda je održivi razvoj nesmanjivanje tog blagostanja tokom vremena.
- Održivi razvoj je razvoj koji omogućava dostizanje krajnjeg zadovoljenja ljudskih potreba i poboljšanje kvaliteta ljudskog života.
- Održivost se odnosi na etičke norme vezane za preživljavanje svih oblika žive materije, kao i prava budućih generacija i institucija koje su odgovorne za obezbeđivanje tih prava.

„Suština koncepcije održivog razvoja zasniva se na principu intergeneracijske pravde (= intergeneracijske jednakosti). Ovaj princip se odnosi na nasleđivanje istog stanja životne sredine sa jedne na drugu generaciju. Nepoštovanjem ovog principa, šteta koju životnoj sredini učini jedna generacija prenosi se na buduće generacije. Dakle, iako održivi razvoj zavisi od biosfere i njenih ekosistema, na njega najviše utiču ljudi i njihove aktivnosti.” (Petrović, 2016)

Svetski samit o održivom razvoju (*The World Summit on Sustainable Development*) se održao u Johaneshburgu 2002. godine (Earth Summit, 2018). Na ovom Samitu, sve države učesnice su se složile o neophodnosti uvođenja nacionalnih strategija održivog razvoja u što kraćem periodu. Takođe je naglašeno da održivi razvoj osim zaštite životne sredine kao svoje ciljeve mora da ima i one koji se odnose na ekonomsku i socijalnu dimenziju. Tako održivi razvoj ima minimum tri dimenzije (Farsari & Prastacos, 2002; Manent, Santana, & Linares, 2014; Mititelu-Ionuș, 2017):

1. Ekološku (odnosi se na degradaciju prirodnih resursa neophodnih za ljudsku upotrebu).
2. Socijalnu (predstavlja nejednaku distribuciju blagostanja i siromaštvo).
3. Ekonomsku (podrazumeva da bilo koji razvoj koji želi da dostigne održivost mora da upravlja različitim tokovima kapitala).

3. CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA

Zemlje članice Ujedinjenih nacija su 25. septembra 2015. godine, usvojile set ciljeva radi zaustavljanja gladi, zaštite Planete i obezbeđivanja globalnog prosperiteta kao deo nove Agende održivog razvoja. Usvojeni ciljevi

sa njihovim specifičnim podciljevima bi trebalo da budu dostignuti u narednih 15 godina, tačnije do 2030. godine (UN, 2015).

Nova Agenda (*Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*) predstavlja plan akcija radi ostvarenja opšteg globalnog prosperiteta i ljudi i planete Zemlje. Na prvom mestu kao zadatak ima jačanje univerzalnog mira i ostvarivanje većih sloboda svih ljudi. Ovo uključuje iskorenjivanje siromaštva u svim njegovim formama i dimenzijama, uključujući i ekstremno siromaštvo kao najveći globalni izazov i neophodni zahtev za ostvarivanje održivog razvoja. Takođe, radi njenog ostvarenja, u njenoj implementaciji je potrebno da učestvuju sve zemlje i stejkholderi. Nova agenda ima 17 ciljeva i 169 podciljeva koji su jedinstveni po tome što pozivaju sve zemlje, bilo one siromašne ili bogate na aktivnosti promocije globalnog prosperiteta uz neophodnu zaštitu Planete. Novih 17 ciljeva obuhvataju i strategije za izgradnju ekonomskog rasta i zadovoljavanje niza društvenih potreba kao što su: edukacija, zdravlje, zdravstvena i socijalna zaštita, mogućnosti za zapošljavanje... uz obavezan akcenat na borbu protiv klimatskih promena i zaštitu životne sredine (Petrović, 2016).

17 ciljeva održivog razvoja dati su u Tabeli 1.

Tabela 1: Ciljevi održivog razvoja (UN, 2015)

R.br.	Cilj
1.	Okončanje siromaštva u svim njegovim oblicima svuda u svetu
2.	Okončanje gladi, obezbeđivanje sigurnosti hrane, poboljšanje ishrane i promocija održive poljoprivrede
3.	Obezbeđivanje zdravog života i promocija blagostanja za sve u svim starosnim dobima
4.	Obezbeđivanje inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja i promocija celoživotnog učenja
5.	Dostizanje jednakosti polova i jačanje svih žena i devojaka
6.	Obezbeđivanje pristupa vodi i sanitarnim uslovima za sve
7.	Osiguranje pristupa dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve
8.	Promocija inkluzivnog i održivog ekonomskog rasta, zapošljavanja i pristojnog rada za sve
9.	Izgradnja prilagodljive infrastrukture, promocija održive industrijalizacije i podsticanje inovacija
10.	Smanjenje nejednakosti unutar i između zemalja
11.	Obezbeđivanje inkluzivnosti, bezbednosti, prilagodljivosti i održivosti gradova
12.	Obezbeđivanje obrazaca održive potrošnje i proizvodnje
13.	Preduzimanje hitnih akcija u borbi protiv klimatskih promena i njenih uticaja
14.	Očuvanje i održiva upotreba okeana, mora i morskih izvora
15.	Održivo upravljanje šumama, borba protiv dezertifikacije, zaustavljanje i menjanje pravca degradacije zemljišta, zaustavljanje gubitka biodiverziteta
16.	Promocija pravde, mira i inkluzivnih društava
17.	Revitalizacija globalnog partnerstva za održivi razvoj

4. ULOGA BIBLIOTEKA U OSTVARENJU CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA

Javni pristup informacijama koji pružaju biblioteke omogućava ostvarenje jednog od osnovnih ljudskih prava koje prekida ciklus siromaštva i potpomaže održivom razvoju (IFLA, 2017). Ovo se omogućava time što biblioteke obezbeđuju informacije neophodne ljudima za donošenje boljih odluka i poboljšanje kvaliteta njihovih života pružajući pomoć prilikom njihovog obrazovanja, razvijanja novih veština, zapošljavanja... Ova jedinstvena uloga biblioteka čini da one predstavljaju važne partnere svakog, pa i održivog razvoja

obezbeđujući neophodne podatke, usluge i programe u promenljivom i kompleksnom društvu doprinoseći realizaciji ciljeva održivog razvoja putem (IFLA, 2018d):

- Promocije univerzalne pismenosti koja uključuje medije i informatičku literaturu.
- Omogućavanja pristupa informacijama i pomoći vladi, civilnim društvima i poslovnim subjektima da bolje razumeju potrebe za lokalnim informacijama.
- Obezbeđivanja mreže sajtova neophodnih za programe i servise vlade.
- Unapređivanja digitalne inkluzije putem pristupa informaciono-komunikacionim tehnologijama i posvećenosti zaposlenih u bibliotekama u pomoći ljudima da razviju nove digitalne veštine.
- Predstavljanja srži i srca istraživačke i akademske zajednice.
- Čuvanja i obezbeđivanja pristupa svetskoj kulturi i nasleđu.

Direktni doprinosi biblioteka u ostvarivanju svakog od 17 ciljeva održivog razvoja su (IFLA, 2018c):

- Cilj 1:
 - Javni pristup informacijama i izvorima koji pružaju mogućnosti da ljudi unaprede kvalitet svojih života.
 - Treninzi iz novih veština potrebnih za obrazovanje i zapošljavanje.
 - Informacije koje pomažu u procesu donošenja odluka vlada.
- Cilj 2:
 - Istraživanja i podaci iz oblasti poljoprivrede koji omogućavaju da usevi budu produktivniji i održivi.
 - Javni pristup online izvorima za poljoprivrednike kao što su npr. cene na lokalnim tržištima, izveštaji o vremenu i novoj opremi.
- Cilj 3:
 - Dostupna istraživanja u medicinskim i bolničkim bibliotekama koja pomažu edukaciji i poboljšavaju medicinsku praksu zdravstvenih radnika.
 - Javni pristup informacijama o zdravlju u javnim bibliotekama što omogućava pojedincima i porodicama poboljšanje kvaliteta njihovog zdravlja.
- Cilj 4:
 - Posvećenost zaposlenih u bibliotekama koji pomažu u davanju literature za rano učenje, kao i celoživotno učenje.
 - Lako dostupan pristup informacijama i istraživanjima namenjen studentima.
 - Inkluzivna mesta čija cena ne predstavlja prepreku u sticanju novih znanja.
- Cilj 5:
 - Sigurna i gostoprimljiva mesta.
 - Programi i servisi dizajnirani da zadovolje potrebe žena i devojčica, kao što su npr. njihova prava i zdravlje.
 - Pristup informacijama i informaciono-komunikacionim tehnologijama koje pomažu ženama u razvoju njihovih poslovnih veština.
- Cilj 6 i 7:
 - Pristup kvalitetnim informacijama i dobrim praksama koje potpomažu lokalno upravljanje vodama i sanitarnim projektima.
 - Slobodan i pouzdan pristup električnoj energiji i osvetljenju radi čitanja, učenja i rada.
- Cilj 8:
 - Pristup informacijama i treninzima za razvoj veština potrebnih ljudima za pronalaženje, apliciranje i uspevanje u boljim poslovima.
- Cilj 9:
 - Širenje postojeće infrastrukture javnih i istraživačkih biblioteka i obučanih bibliotekara.
 - Gostoprimljiva i inkluzivna javna mesta.
 - Pristup informaciono-komunikacionim tehnologijama sa brzim internetom koji nije moguće naći na drugim mestima.
- Cilj 10:
 - Neutralna i gostoprimljiva mesta koja omogućavaju da učenje bude pristupačno za sve, uključujući marginalizovane i osetljive grupe kao što su migranti, izbeglice, pripadnici nacionalnih manjina, osobe sa posebnim potrebama.
 - Pravedan pristup informacijama koji pomaže socijalnu, političku i ekonomsku inkluziju.

- Cilj 11:
 - Institucije kojima se veruje, posvećene promociji kulturne inkluzije i razumevanja.
 - Dokumentovanje i očuvanje kulturnog nasleđa za buduće generacije.
- Cilj 12, 13, 14 i 15:
 - Održivi sistem deljenja i cirkulisanja materijala koji smanjuje otpad.
 - Istorijski zapisi o promenama obala i upotrebe zemljišta.
 - Istraživanja i podaci potrebni za politike koje se odnose na promene klime.
 - Širok pristup informacijama potrebnim za donošenje odluka lokalnih i nacionalnih uprava o pitanjima kao što su lov, ribolov, upotreba zemljišta i upravljanje vodama.
- Cilj 16:
 - Javni pristup informacijama o vladi, civilnim društvima i drugim institucijama.
 - Treninzi iz veština potrebnih za razumevanje i upotrebu informacija.
- Cilj 17:
 - Globalna mreža institucija zajednica, usmerena na podržavanje lokalnih sredina.

5. ZAKLJUČAK

Biblioteke su odavno postale visoko adaptivne institucije koje ne predstavljaju samo odraz promena, već ih i kreiraju (Brindley, 2002). „Biblioteke nisu više samo biblioteke, već hibrid različitih specijalizacija i usluga koje zajedno stvaraju novo javno mesto” (Mickiewicz, 2016). Ovakva tranzicija je direktna posledica adaptivnosti i prilagodljivosti biblioteka, sa njihovom nesumnjivom i značajnom ulogom kao ekonomskih, kulturnih i socijalnih institucija (Leorke, Wyatt, & McQuire, 2018). Dalje, biblioteke su i više nego institucije i sume usluga, one su i centri lokalnih zajednica, kao i stožeri informacija i čuvari kulturnog nasleđa za buduće generacije. Imajući ovo u vidu logično je da biblioteke sa svojim resursima imaju ključnu ulogu u sprovođenju strategija održivog razvoja, dok njihova direktna uloga u ostvarenju 17 ciljeva održivog razvoja proističe iz informacija, umrežavanja i partnerstava (Scholing, & Britten, 2017). Iz ovih razloga se može zaključiti da su biblioteke postale mnogo više od institucija u tradicionalnom smislu jer je njihov uticaj izvan četiri zida. Ovo podrazumeva i potrebu za poboljšanjem institucionalnih i programskih podrški bibliotekama, kao i onih putem javnih politika, čime se eksterno naglašava njihova uloga u održivom razvoju.

LITERATURA

- [1] Barrow, J.C. (2006). Environmental management for sustainable development. (2nd edition.) New York: Routledge.
- [2] Borojević, T., Maletić, M., Petrović, N., Radaković, J.A., Senegačnik, M., & Maletić, D. (2017). Youth Attitudes Towards Goals of a New Sustainable Development Agenda Postawy młodzieży wobec celów Nowej Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju. PROBLEMY EKOROZWOJU, 12(2), 161-172.
- [3] Brindley, L. (2002). The future of libraries and humanities research: New strategic directions for the British Library. Libraries and Culture, 37(1), 26–36.
- [4] Earth Summit. (2002). Preuzeto sa <http://www.earthsummit2002.org/Es2002.pdf>.
- [5] Farsari, Y., & Prastacos, P. (2002). Sustainable development indicators: an overview. (Foundation for Mediterranean Cooperation, Athens, Greece). Personal communication in the International Conference Citizens. Sustainable Development, Environment.
- [6] International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA. (2017). How do libraries further development? Pristupljeno sa <https://www.ifla.org/node/7408>.
- [7] International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA. (2018a). Libraries and the Sustainable Development Goals: A Storytelling Manual. Preuzeto sa <https://www.ifla.org/publications/libraries-and-the-sustainable-development-goals-a-storytelling-manual>.
- [8] International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA. (2018b). Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda. Preuzeto sa <https://www.ifla.org/libraries-development>.

- [9] International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA. (2018c). Libraries can drive progress across the entire UN 2030 Agenda. Preuzeto sa <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/ifla-poster-sdgs.pdf>.
- [10] International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA. (2018d). How libraries can connect the next four billion. Preuzeto sa <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/ifla2pagernext4billion.pdf>.
- [11] Jankowska, M.A., Smith, B.J., & Buehler, M.A. (2014). Engagement of academic libraries and information science schools in creating curriculum for sustainability: an exploratory study. *The Journal of Academic Librarianship*, 40(1), 45-54.
- [12] Leorke, D., Wyatt, D., & McQuire, S. (2018). More than just a “library”: Public libraries in the ‘smart city. *City, Culture and Society*.
- [13] Maletić, D., Borojević, T., Petrović, N., Maletić, M., & Senegačnik, M. (2017). Kvalitet visokoškolskog ekološkog obrazovanja za održivost. Zbornik radova XLIV Internacionalnog simpozijuma o operacionim istraživanjima (SYM-OP-IS 2017), Zlatibor, Srbija, 460-465.
- [14] Manent, M.B., Santana, J.R.H., & Linares, A.P.M. (2014). The state of the environment in Mexico. *Central European Journal of Geosciences*, 6(2), 219-228.
- [15] Mickiewicz, P. (2016). Access and its limits: The contemporary library as a public space. *Space and Culture*, 9(3), 237–250.
- [16] Mititelu-Ionuș, O. (2017). Watershed Sustainability Index Development and Application: Case Study of the Motru River in Romania. *Polish Journal of Environmental Studies*, 26(5), 2095-2105.
- [17] Petrović, N. (2016). Ekološki menadžment. (treće izmenjeno i dopunjeno izdanje). Beograd: Fakultet organizacionih nauka.
- [18] Scholing, P., & Britten, A. (2017). Tablet Cafés, Code Hours, Preservation, and Sustainability in Libraries-The Aruba National Library and the UN Agenda 2030: A Small Island Case Study from the Caribbean.
- [19] UNESCO - Division of Science, Technical and Environmental Education. (1986). The Balance of Lifekind: An Introduction to the Notion of Human Environment. Preuzeto sa http://www.unesco.org/education/pdf/333_3.pdf.
- [20] United Nations - UN. (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Preuzeto sa http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E.
- [21] White, B. (2012). Guaranteeing access to knowledge: the role of libraries. *WIPO Magazine*. August.
- [22] World Commission on Environment and Development – WCED. (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.